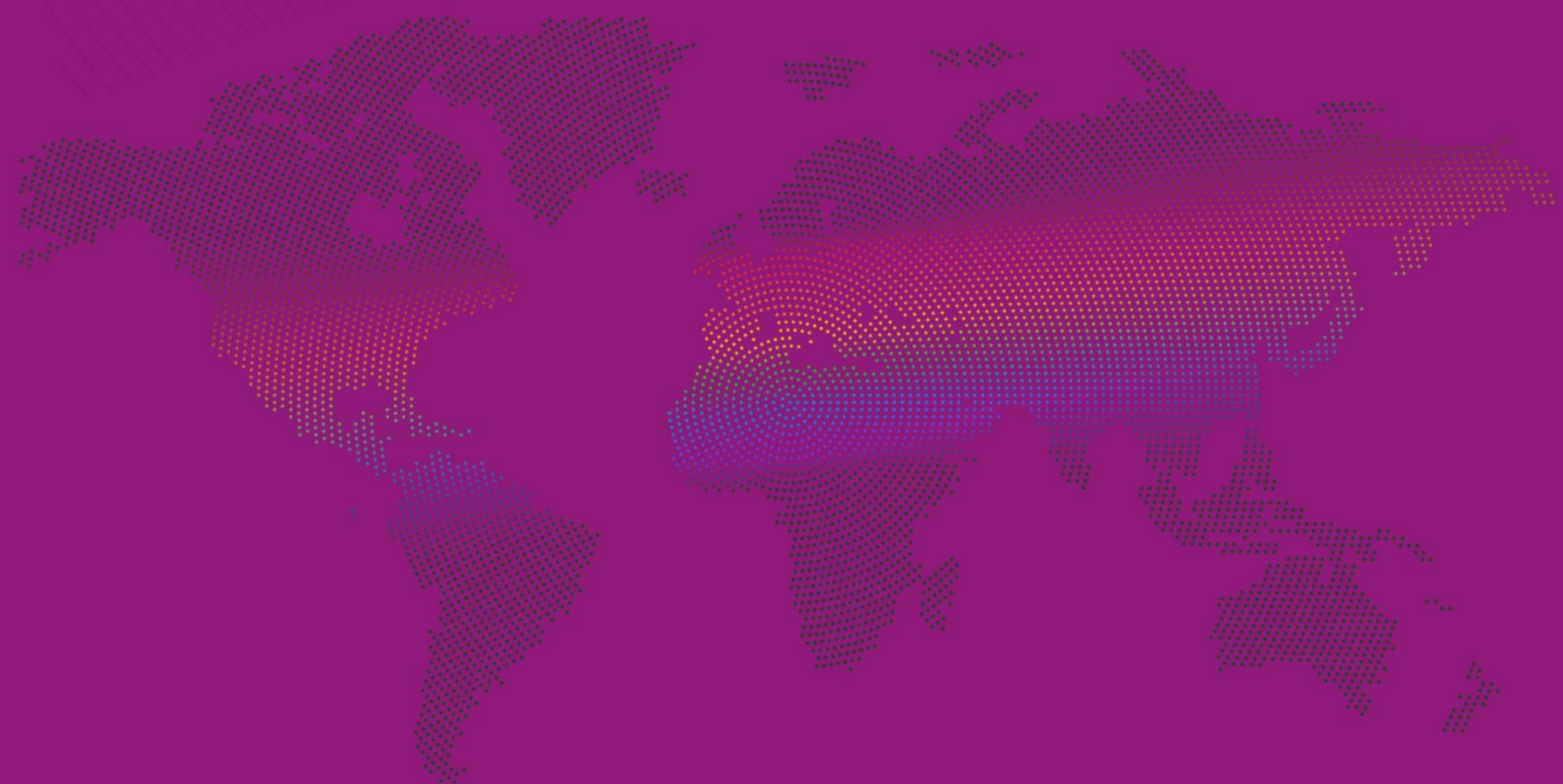

په یمان نامه ی نیوده وله تی مافه مه ده نی و سیاسییه کان

شش رنگ (تۆری لیسبیه نه کان، وه ترانسجینده ره کانی ئیرانی)

په‌يماننامه‌ی نيوډه‌وله‌تی مافه مه‌دهنی و سياسييه‌کان (CCPR) و په‌يمانی نيوډه‌وله‌تی مافه ئابووريه‌کان، کومه‌لايه‌تی و که‌لتووريه‌کان (ICESCR) په‌کيکه له گرنگ‌ترين به‌لگه‌نامه نيوډه‌وله‌تیه‌کان که يو پاريزگاری له مافه‌کانی مروؤف نووسراون. له سالی ۱۹۴۸ کومه‌له‌ی گشتی نه‌ته‌وه په‌کگرتووه‌کان داوای له کومسيوني مافی مروؤف کرد که په‌يماننامه‌یه‌ک له‌سهر سروشتی مافی مه‌دهنی و سیاسی و ستراتيژه جيبه‌جیکاره‌کان داپريژت، له‌سهر بنه‌مای ئەم داوایه، کوميسيوني مافی مروؤف دوو به‌لگه‌نامه‌ی په‌ره‌پیدا و داپرشت که بریتین له مافی مه‌دهنی و سياسييه‌کان و ئەوی تر مافی ئابووری و کومه‌لايه‌تی و که‌لتووريه‌کان. ئەو دوو ډوکيو مینته له سالی ۱۹۶۶ له‌لايه‌ن ئەنجومه‌نی گشتی نه‌ته‌وه په‌کگرتووه‌کانه‌وه په‌سه‌ندکران و يو واژوی ده‌وله‌ته‌کان خراڼه‌پروو.

په‌يمانی نيوډه‌وله‌تی دهرباره‌ی مافه مه‌دهنی و سياسييه‌کان له پيشه‌کيه‌ک و ۵۳ برکه و له‌قالبی ۶ به‌شدا ريککاري يو کراوه و به‌ره‌م هينراوه. په‌يماننامه‌ی نيوډه‌وله‌تی مافی ئابووری و کومه‌لايه‌تی و که‌لتووريه‌کانیش له پيشه‌کيه‌ک و سی و په‌ک برکه پیکهاتووه که له چوارچيوه‌ی پينج برکه‌دا جيا کراوه‌ته‌وه. له پيشه‌کي ئەم په‌يماننامه‌یه‌دا هاتووه:

ده‌وله‌ته‌کانی ئەندامی په‌يماننامه‌که، به‌پيی ئەو بنه‌ماينه‌ی که له ده‌ستووری نه‌ته‌وه په‌کگرتووه‌کاندا هاتووه، ده‌ستنيشانکردن و ناسینی که‌رامه‌تی خودی و مافی په‌کسان و ناقابیل به‌گواستنه‌وه و مامه‌له و ده‌ستبه‌رداربوون يو ته‌واوی ئەندامانی خيزانی مروؤف، بنه‌مای ئازادی و دادپه‌روه‌ری و ئاشتيه له جيهاندا، ده‌خاته‌پروو. به‌گویره‌ی راگه‌ياندن جيهانی مافه‌کانی مروؤف، کامله‌تی خوازراوی مروؤفی ئازاد، سوودمه‌ندبوون له ئازادی سیاسی، مه‌دهنی و په‌هايی له ترسی هه‌یه و هينانه‌دی ئەم مه‌رجانه ته‌نزا به هوی سوودمه‌ندنی هه‌ر که‌سيک له مافه‌سیاسی و مه‌ده‌نيه‌کانی خوئی و هه‌روه‌ها مافه که‌لتووری و کومه‌لايه‌تی و ئابووريه‌کان به‌ده‌ستدئ. به‌گویره‌ی بلاوکراوه‌ی نه‌ته‌وه په‌کگرتووه‌کان، ده‌وله‌ته‌کان پابه‌ندن به‌ريزگرتن و له‌به‌رچاوگرتنی ماف و ئازاديه‌کانی مروؤف و به‌رزکردنه‌وه و په‌واجدان به‌م بنه‌ماينه له سه‌رانسه‌ری جيهاندا. به‌درک کردن به‌و راستيه‌ی که تاکه‌کان به‌رپرسيارن به‌رامبه‌ر په‌کتری و ئەو کومه‌لگايه‌ی که پيوه‌ی پابه‌ندن، ئەوا دارای به‌رزکردنه‌وه و بانگه‌شه و په‌واجدان به مافه به‌فه‌رمی ناسراوه‌کانی ئاماژه‌پیکراو له‌م په‌يماننامه‌یه‌دا له ئەستويانه، (ده‌وله‌ته‌کانی ئەندامی ئەم په‌يماننامه‌یه) رازين به‌و به‌ندانه که له‌م په‌يماننامه‌که‌دا هاتووه.

>> ئەو دەولەتانهى كه واژۆى پەيماننامەكه يان كىردووە ناچارن پابەند بن بە نووسراو و بەندەكانى پەيماننامەكه وه. دەولەتى ئىران لە ۱۳۴۷/۰۱/۱۵ ئەم پەيماننامەيهى پەسەند كرد و لە مانگى ئۆردىبەهشت ۱۳۵۴دا بە پەزمامەندى و دەنگدان لە ئەنجوومەنى شوراي مىلى ئىران پەوايهتى ياساى پىبەخسى و خۆى بە بەندەكانى پەيماننامەكه وه پابەند كرد. دواى شۆرشى ۱۳۵۷، حكومەتى كۆمارى ئىسلامى سەرەپاى ناپابەندبوونى بە بەندەكانى پەيماننامەكه وه بۆ وينا بەندەكانى نەبوونى جياكارى، مافى زيان، مافى دادگاىى كىردنى دادپەرورانە، ئازادى مەزھەب و ئاين و دەرپىن، ئازادى كۆمەلەكان و مافەكانى پەيوەندىدار بە كه مینه كان، بە بى دەرچوون لە ئەندامىتى ئەم پەيماننامەيه، بەردەوامى پىدا .<<

شش رنگ (تۆرى لىزىبەن و ترانسەكانى ئىران) كه پىشتر بەلگەنامەى گىرنگى دەولەتى و نىودەولەتى وەرگىپراوه و بلاوى كىردوونەتەوه، وشيارى و زانىارى لەسەر مافى تاك و نىودەولەتى بە ناونىشانى بابەتىكى گىرنگ لە كارنامەى خۆيدا برەو پىداوه، لە ئىستادا ئەو بەشانەى كه پەيوەندىدارن بە كه مینه پەگەزى و جىندەرىبەكان لە پەيماننامەكه دا، بە گوپرهى تىكه لىبوونى جياكارىبەكان كه بەشەكانى ترى ناسنامەيهى دەگرىتەوه، بە چوار زمانى توركى، كوردى، عەرەبى، و فارسى وەرگىپرانى بۆ كىردووە و لە خزمەتى ئىوهى ناوه.

پهیمانی نیوده وله تی بو مافی مه ده نی - سیاسیه کان

ولاتی پابند به په یماننه که به ناماره به وهی که له پینمای بنچینه یی له یاسا کانی نه ته وه یه کگرتووه کاندراکه یاندراره، ناسنامه ی پایه ی سرووشتی و مافی یه کسانی بو ته واوی ئەندامانی بنه چه ی مرؤف له سهر بنه مای نازادی - یه کسانی - ناستی له جیهاندا دابین ده کهن.

به داننان به مافه نووسراوه کان که وه رگیراون له پایه ی سرووشتی خودی مرؤفه وه.

به داننان به کوک بوون له گه ل راکه یانندی جیهانی مافی مرؤف، خواستراوی هه ول و ته قه لای مرؤفی نازاد و په هابوو له ترس و هه زاری، ئەمانه ته نها له شیوه یه کدا دیته دی که بارودوخی دلخوازی هه ر که سیک له مافی مه ده نی و سیاسیه کانی خو ی وه هه روه ها له مافی نابووری و کوومه لایه تی و که لتووری ئەو دابین بکریت.

به ره چاوکردنی ئەوهی که ولاته کان له سهر بنه مای بلاوکراوه ی نه ته وه یه کگرتووه کان به ره واجدان به ریژی جیهانی و کاریگه ر و ره چاوکردنی ماف و نازادییه کانی مرؤف پابند بیت.

به له به رچاوگرتنی ئەو راستیه ی که هه ر که سیک سه باره ت به که سانی تر و هه روه ها سه باره ت به و کوومه لگه یه ی که په یوه نیداره پیوه ی، هه ندیک په یمانیا ن له ئەستویه پابنده به وهی که له بلاو بوونه وه و ره و اج و ره چاوکردنی مافی دانپیدانراو له سهر بنه مای ئەم په یماننه دهسته به ریان بکات.

له گه ل ئەو نموونانه ی خواره وه هاوته بایی هه یه:

بهندی بهک

مادهی ۱

۱- هه موو نه ته وه ییه ک مافی چاره ی خۆنووسینی هه یه، به چوونه وه به مافی ئاماژه پیکراوی نه ته وه کان بارودۆخی سیاسی خۆیان به ئازادانه دهستنیشان و په ره پیدانی ئابووری- کۆمه لایه تی و که لتووری خۆیان ئازادانه مسۆگهر بکه ن.

۲- هه موو نه ته وه ییه ک ده توانیت بۆ ده ست گه یشتن به ئامانجه کانی خۆیان و سه رچاوه و سه روه ته سه ره ووشتیه کان خۆیان به بی سه ریچی کردنی به ره پرسیاریه تیه وه ره گیراوه کان له هاوکاری ئابووری نیوده له تی له سه ر بنه مای قازانجی دوولایه نه و مافی نیوده وه له تی ئازادانه به هه ر شیوه ییه ک ده توانن مامه له ی پپوه بکه ن. له هیه چ نموونه یه کدا ناتوانری له ئامرازی ده ره یئانی سه رچاوه ی بریوی خۆی بیبه ش بکریت.

۳- ده وله ته کانی یابه ندی ئەم په یمانه، بۆ نموونه ده وله ته کانی به ره پرس له ئیداره ی ئە و جوگرافیا یانه ی که ناخودموختارن و له ژیر به ند و باوی به ده سه ته یئانی مافی خودموختاری نه ته وه یی و ئاسانکاری و ریژی ئە و مافه به پیی پرپاره کانی نووسراو له نه ته وه یه کگرتوووه کان په چاو بکات.
به شی دووهم

ماده‌ی ۲

۱- ده‌ولّه‌تانی پابه‌ند له‌م په‌یمان‌ه‌دا به‌لینده‌رن که مافی دانپیدانراو له‌م په‌یمان‌ه‌دا سه‌باره‌ت به‌ته‌واوی ئه‌و که‌سانی نیسته‌جین له‌قه‌له‌م‌ره‌وی سه‌ر به‌بالاده‌ستان به‌بئ هیچ‌جیا‌کاریه‌ک بو‌نموونه‌نه‌ژاد، ره‌نگ، ره‌گه‌ز، زمان، مه‌زه‌ه‌ب، بیروباوه‌ری سیاسی وه‌یان بیروباوه‌ری تر، ئه‌سل و سه‌رچاوه‌ی میلی یان کۆمه‌لایه‌تی، ئاستی سه‌رووه‌ت، بئه‌چه‌یان بارودو‌وخه‌کانی تر‌پیزیان لئ بگری‌ت و دابینیان بکات.

۲- هه‌ر ولّاتیکی پابه‌ندی ئه‌م په‌یمان‌ه‌ به‌لینده‌ره‌ به‌یاسا‌کانی بئه‌ره‌تی ده‌ستووری خو‌ی و پریاره‌کانی پێشینه‌یی ئه‌م په‌یمان‌ه‌ له‌زه‌مینه‌ی پریاردان له‌سه‌ر ئه‌گه‌ره‌کانی یاسادار‌پێژی و جیا له‌و و به‌مه‌به‌ستی جیه‌جیکردنی مافی باسکراو له‌م په‌یمان‌ه‌دا که پێشتر به‌ره‌چاوی یاسا‌کانی به‌رده‌ست یان ئه‌گه‌ره‌کانی دیکه‌ پێویستی به‌کارا‌کردن‌یان نه‌بووه‌.

۳- هه‌ر ده‌ولّه‌تیکی هاو‌په‌یمانی ئه‌م په‌یمان‌ه‌ به‌لینده‌ره‌ که :

ئه‌لف- دلنایایی بدات که هه‌ر که‌سێک که ماف و ئازادییه‌کانی باسکراو له‌م په‌یمان‌ه‌دا ده‌رباره‌ی یه‌و پێشیل کرابی‌ت، که ئامرازێکی دلناییده‌ر بی‌ت مافه‌کانی ده‌سته‌به‌ربکات و فه‌راهه‌می بکات هه‌رچه‌ند که ئه‌گه‌ر پێشیل‌بوونی مافی ئه‌و که‌سه له‌لایه‌ن که‌سانیکه‌وه ئه‌نجام‌درا‌بی‌ت که له‌ئه‌رکیکی گشتی و په‌سمیدا بووبن، ئه‌و کاره‌یان کرد‌بی‌ت.

ب- ده‌سته‌به‌ری ئه‌وه بکات که پێگه‌کانی په‌یوه‌ندی‌دار به‌داد‌گا- ئیداری یان یاسادانانی یان هه‌ر پێگه‌یه‌کی تر به‌پێی پریاره‌کانی یاسایی ئه‌و ولّاته‌ ده‌سه‌لات‌داره‌، سه‌باره‌ت به‌که‌سی دادخواز مافه‌کان ده‌سته‌به‌ر بکات و هه‌روه‌ها پێدا‌ویسته‌ی مافی ده‌سته‌گه‌یشتن به‌پێگه‌کانی داد‌گایی فراوان بکات.

ج- دلنایایی بدات که پێگه‌کانی په‌یوه‌ندی‌دار >> په‌یوه‌ندی‌دار به‌و سه‌مانه‌ی که ئاشکرایه‌، ئه‌نجامه‌که‌ی دیاری بگری‌ت و ریک‌بخری‌ته‌وه‌<<.

مادهی ۳

دهولته تانی ئەندام له په یمانه که به لئینده دەن که به رابه ری مافی ژنان و پیاوان له سوودوه رگرتن له مافی مه دهنی و سیاسییه پیشکه شکراره کان له په یمانه که دابین بکه ن.

مادهی ۴

۱- هه رکات مه ترسییه کی گشتی و ئوارته یی (سه روو ئاسایی) هه بوونی نه ته وه یه ک بخاته مه ترسییه وه وه ئەو مه ترسییه فه پرمی رابگه یه نریت، ولاته کانی ئەندام له م په یمانه دا ده توانن ستراتیژی دهره وه ی ئەو به پرسیاریه تیانه ی که له برپاره کانی جیگیر له م په یمانه دا جیکراوه، به مه رجی که دۆخه که به راستی ئەوه بخوازی و ئەو ستراتیژ له گه ل بنه ما سه ره کییه کانی په یمانه که دا دژیه ک نه وه سستیته وه و نه بیته هوکاری جیاکارییه ک سه باره ت به نه ژاد و په نگ و په گه ز و زمان و ئەسل و سه رچاوه ی مه زهه بی و کوومه لایه تی.

۲- حوکمی نووسراو له به ندی سه ره وه دا هیچ جوړه لادانیک له ماده کانی ۶ - ۷ (به نده کانی یه که م و دووه م) به نده کانی ۸- ۱۱- ۱۵- ۱۶- ۱۸ پیسیل نه کات.

۳- دهولته تاکانی ئەندام له م په یمانه دا پیویسته له سه ریان له گه ری لادانی ولاتیک له به ند و بنه په ته کانی په یمانه که ئەوا پیویسته له سه ریان که به بی وه ستان و له ری سکرتری گشتی نه ته وه یه کگرتوووه کان له و یاسایانه ی که وا لادان و سه ریچی تیدا روویداوه و هوکاره کانی لادان تیدا رابگه یه نن و له و به رواره ی که لادهره کان تیدا کووتایی به سه ریچی دینن، له ری نووسراو وراگه یاندنه وه ئاشکرای بکه ن.

مادهی ۵

- ۱- هیچ یه کییک له بهنده کانی ئەم په یمانه به جوړیک لیکنادریتهوه که ئماژه به دروستکردنی مافییک بدات بو دهولت یان گروویپیک یان که سییک که له سه ر بنه مای ئەو کار بکات یان کاری له سه ر بکات بو ئەوهی زیاتر له و ماف و ئازادیانهی له په یمانه دا نووسراوه بیکاریگگه ری بکات و کارکردنی رابگریت.
- ۲- هیچ جوړه سنوورداریه تییه ک و لادانیک له هه رییه که له مافه بنه په تییه کانی مروف که به پیی یاساکان- کونوانسیون یان ئایننامه یان دابونه ریت هه ر نه ته وه یه کی په یمانداری ئەم په یمانه به فه پمی ناسرابیت کارا و به چی به به هانه ی ئەوهی که ئەم په یمانه ئەو جوړه مافه ی به فه پمی نه ناساندوووه یان ئەوهی که به پرته یه کی که متر به فه پمی نه ناساندوووه، دانپیدانراو نییه.

بەندى سى

مادەى ۶

- ۱- مافى ژيانکردن لە مافە سەرەتايىيەكانى كەسەكانە:
ئەلف: ئەو مافە لەلايەن ياساۋە دەبىت پالېستى بىكرىت. ھىچ كەس ناتوانىت خودسەرەرانە (بەبى مۆلەت) لە ژيان بىبەش بىكرى.
- ۲- لە ۆلاتەكانى كە سزاي لەسەدارەدان ھەروا بەردەوامە، دەرکردنى ھوكمى لەسەدارەدان پەوا نىيە، مەگەر لە گەرەتەرتەن تاوانەكان بە پىي ياساكانى پىويست بە جىبە جىكردن لە كاتى پوودانى تاوان كە ئەويش نابىت بە ياساكانى ئەم پەيمانە و كۆنوانسىيۆنەكانى ئەوان و سزاي كوشتنى بە كۆمەل (ژىنۆسايد) وىكچووى ھەبىت. كاراكردى ئەو سزايانە رىيىدراۋ نىيە مەگەر بەھۆكارى بىريارى كۆتايى دادگاي تايبەتمەند نەبىت.
- ۳- لەو شوپانەى كە ۋەرگرتنەۋەى ژيان پىكەتوۋە و كوشتارى بە كۆمەل پوويداۋە پىچەوانەى ياساكان و بىريارەكانى دەۋلەتانى پەيمانەر لەم پەيمانەدا، ماناي ئەو نىيە كە بەرپرسىارىيەتى و بىريارەكانى پەيمانەكەيان بە جى ھىناۋە.
- ۴- ھەر تاوانبارىك بە سەدارە مافى ئەۋەى ھەيە كە داخۋازى لىخۆشبوون يان كەمكردنەۋەى سزاكە بىكات، لىخۆشبوونى گشتى يان تاكەكەسى يان كەمكردنەۋەى سزاي لەسەدارەدان لە تەۋاۋى ئەو نموونانە ئەگەرى ھەيە پىي بەخىرىت.
- ۵- سزاي لەسەدارەدان سەبارەت بە كەسانى خوار ۱۸ سالى دەرناكرى، ۋە لەبابەتى ژنانى دوو گىيانىشدا كارا نىيە.
- ۶- ھىچ يەك كىك لەو ياساكانى ئەو مادەيە بۆ دواكەوتن يان پوچەلكردنەۋەى سزاي لەسەدارەدان لەلايەن دەۋلەتەكانى ئەم پەيمانە شاينى پەچاۋەكردن نىيە.

ماده ۷

هیچ کهسیک ناتوانی له ژیر نازار و ئەشکه نجه یان سزاکان و هەلسوکه تی سته مکارانه و دژە مرویی گۆشه گیر بکریت، به تایبەت دانانی کهسیک له ژیر لیکۆلینه وه پزیشکییه کان یان زانستی به بی په زامه ندی نازادانه ی ئە وقە دهغه یه.

ماده ۸

۱- ناکری هیچ کهسیک بو کۆیله یی رابگیردری ، هه موو شیوه کانی که ده چیته وه سه ر کۆیلایه تیش قه دهغه یه.

۲- هیچ کهسیک ناتوانی له گریبه ستی خود به ئامانجگیرانه (غولامی) دارابگیردری.

۳- ئە لف : هیچ کهسیک ناتوانی کاری زۆره ملی و ناچاره کی پی بکریت.

ب- خالی ئە لفی سی ناتوانین به و جوړه لیک بده یته وه که له هه ندی ولات تاوانه کانی شایه ن به سزا به کاری سه خته وه ده دری، ئە مه ئە گه ر له لایه ن دادگای تایبه تمه نده وه ده رکرابی.

ج- کرده وه ی زۆره ملی باسکراو له و به نده دا جیکه وته نییه :

یه که م: هه ر جوړه پیشه یه ک یان خزمه تگوزاریه ک که له به ندی " ب " دا ئاماژهی پینه کراوه، تایبەت به کهسیک که پرپاری زیندانی له سه ره، یان له ژیر ئە و برپاره دا بوویت وه له باری نازادی به مه رجدا بی ت ده خریته ئە ستوی.

دووهم: هه ر جوړه خزمه تی سه ربازییه ک له و ولاتانه ی که چوونه خزمه تی سه ربازی ناچاره کیه و به ستراوه به ویژدانی گشتی و نه ته وه ییه وه.

سییه م: هه ر جوړه خزمه تیک که له نموونه کانی ده ره وه ی ئیراده (فرس ماژور) یان ئە و هوکاره کانی که ژیا نی کۆمه لایه تی و گشتی ده خاته مه ترسییه وه.

چوارهم: هه ر کار و خزمه تیک که به شیکه له به رپرسیارییه تی شارستانی (کۆمه لایه تی) پیناسه بکریت.

ماده ۹

۱- هەر کەس مافی ئازادی و ئاسایشی تاکە کەسی هەیه. هیچ کەس ناتوانی خودسەرانه (بە بێ بەلگە نامە) دەستگیر یان (زیندانی) بکری. ناتوانی هیچ کەس لە ئازادی بێبەش بکری، مەگەر بە ھۆکارگەلیک و بە ئامارە لەسەر بنەمای یاسایی.

۲- هەر کەسی دەستگیر بکری دەبێت لە کاتی دەستگیرکردنی لە ھۆکارەکان و (بیانوو) ئاگادار بێتەو، وە لە زووترین کاتدا نامیلکە یەک لەسەر ئەو تۆمەتانە لەسەری دراو وەر بگری.

۳- هەر کەسیک بە تاوانباری هەر تاوانیک (زیندانی) بێت، دەبێت لە زووترین کاتدا لە شوێنگە ی دادگەیی یان هەر دەزگایەکی تر کە دەسەلاتی دادوەری هەبێت، وە دەبێت لە ماوەیەکی دیاریکراودا دادگەری لەسەر ئەنجام بدری یاخود ئازاد بکری. دەستبەسەرکردن (زیندانکردن) کە سانیک لە چاوەروانی دادوەریدان، نابێت یاسایەکی گشتی بێت. بەلام دەبێت گەرەنتی هەبێت تا کاتی دانیشتنی دادگەرییەکی یان پلەکانی تری ئەو پرۆسە یە بتوانی ئامادەیی هەبێت و حوکمەکانی لەسەر جێبەجێ بکەن.

۴- هەر کەسیک کە بە ھۆی دەستگیری و دەستبەسەرکردن زیندانی دەبێت و لە ئازادی بێبەش دەبێت مافی ئەو هەیه کە بە دادگای بالادەست راپیگە یە نیت بە بێ ئەو هەیه درەنگ بکەوێت سەبارەت بە یاساییبوونی دەستبەسەر بوونی بریار بدری وە لە ئەگەری نایاساییبوونی دەستبەسەر یە کە حوکمی ئازادی بدری تە دەری.

۵- هەر کەسیک کە بە شۆیە یەکی نایاسایی دەستگیر یان دەستبەسەر بێت لە یاسادا مافی قەرەبووکردنەو هە یاسایی هەیه.

مادهی ۱۰

- ۱- سه بارهت به کۆی ئه و که سانهی که له ئازادی خۆیان بیههش کراون ده بیته به ههستیکی مرۆفانه و ریز و که رانه تیکی زاتی که سه که ره فتاری له گه ل بکریته.
- ئه لف- هه ندی له تاوانباره ئاوارته بیه کان له مه حکومکراوه کان به جیا شوینی مانه وه یان بو دیاری ده کریته، وه سیستمی جیا وازیان هه یه کاردانه وه یه کی گونجاویان ده بیته له گه ل ئه و که سانهی که وا تاوانبار نابن.
- ب- تاوانباره بچووکه کان له پیگه یستوه کان شوینیان جودایه وه ده بیته له زووترین کاتدا له باره ی ئه وانه وه بریار بدریته.
- ۲- سیستمی زیندانییه کان هه ل سوکه تیان ده بیته به جوړیک بیته له گه ل تاوانباره کان که هه ل سوکه وتیان بیته مایه ی دهسته به ری پۆخی و کۆمه لایه تیان و چاکسازیان.
- منداله بچووکه کان ده بیته جیا له تاوانباره گه وره کان مامه له یان له گه ل بکریته وه له ژیر سیستمی گونجاو له گه ل ته مه ن و بارودۆخی یاسایان ره فتاریان له گه ل بکریته.

مادهی ۱۱

ناتوانین هیه که سیک ته نها به هۆکاری کارکردن له یابه ند نه بوون به گریبه ستیک ده ستگیر بکه یته.

مادهی ۱۲

- ۱- هه ر که سیک له رووی یاساییه وه له شوینیکی ده وله تی نیشته جی بیته مافی هاتوچۆی ئازادانه و هه لبراردنی ئازادی مالی خۆی له ویدا ده بیته.
- ۲- هه ر که سیک ئازاده هه ر ولاتیک بو نمونه ولاتی خۆی به جی بیلیته.
- ۳- ئه و مافه باسکراوه ی خالی دوو هیه چوارچیه یه کی نییه مه گه ر چوارچیه یه ک که لایه ن یاساوه دانرابی و ئاسایشی میلی و به رزه وه ندی گشتی سه لامهت یان ئه خلاق گشتی یان ماف و ئازادی که سانی تر پیویست بووه یان ده کری هۆکاری تریش له گه ل ئه و به نده هه بیته.
- ۴- هیه که س ناتوانی خودسه رانه (به بی به لگه) له مافی هاتنه ناوه وه بو ولاته که ی خۆی بیههش بکریته.

ماده ۱۳

ئەو بېگانەنى كە لە قەلەمپەوى دەولەتتىكى ئەندام لەم پەيمانەدان مافى ئەوھيان ھەيە كە بەشپۆھەيەكى ياساينى تانە لەو ياساينە بدن كە لە چوارچۆھەي ئەوولاتەدا ناچار بە گەرانەو و دەرکردنى كر دوون، مەگەر ئەوھى ئەو بپارە دوای تانەدان و لەلایەن لێژنەيەكى ياساينى و بە ئامادەبوونى ھەلبۆردراوئىك كە لەلایەن ئەو دەستەيەو ھەلبۆردراو، ئەو دۆسيەيە پيداچوونەو بەكات.

ماده ۱۴

۱- ھەموو كەس لە بەرامبەر دادگا و ژووورەكانى دادگەریدا يەكسانە، ھەموو كەس مافى ئەوھى ھەيە كە لەسەر بپاردان لەسەر خۆي لە دادگەيەكى ئاشكرادا و دادگەرانە سازبكرىت، لەسەر بنەماي ياسا بپارى لەسەر بدرىت و دادگا كە سەبارەت بە درووستى ئەو دۆسيەيە و بپرى ئەو سزايانە بپارى بدات.

بپارى لەسەر نەھينى بوونى دانىشتنەكانى دادگا ياخود بەشپۆھەيە، جارى وا يە بە ھۆكارى ئەخلاقى باشە يان بەرژەوھەندى گشتى يان ئاسايشى ميللى لە كۆمەلگەيەكى ديموكراتىك وە يان لە بارى بەرژەوھەندى تايبەتى كە سەكان وە ھەندىك جارىش لە بابەتى ئەوھى كە دانىشتنە ئاشكران لە بەرژەوھەندى دادگادا نيبە و زيانى بۆ بارى دادگەرى دادگا ھەيە ئەو دەتوانىت بپارى لەسەر ئاشكرابوون و نەبوونى بدات، بەلام ھوكمى دەركرائو چ لە بواری مافى گشتيەو يان تايبەتى دەبىت بۆ ھەمووان روونبكرىتەو لەلایەن دادگاو، مەگەر ئەوھى كە بەرژەوھەندىكى ديكە وا بخوازي كە ئاشكرانە كرى، ياخود مەگەر ئەوھى كە بپارە كە تايبەتى بىت، يان بابەتى سەرپەرشتى مندال بىت.

۲- ھەر كەس بە ھۆكارى ھەر سزايەك تاوانبار كرابت مافى بپتاوان بوونى ھەيە تا ئەوھى كە تاوانباربوونەكەي لە رووى ياسايەو دەسەلمىنرىت.

۳- ھەر كەس سىك تاوانبار بە ھەر سزايەك بكرىت بە يەكسانى تەواوى مافەكانى خوارەوھى ھەيە:

ئەلف- دەبىت لە زووترين كاتدا بە زمانىك كە ئەو كەسە تىدەگات لە جۆر و ھۆكارى ئەو تاوانەي كە دراوھتە پالى ئاگادار بكرىتەو.

ب- كات و ئاسانكارى پيوست بۆ بەرگرى لە خۆي و پەيوھەندى لە گەل نوينەرى ياساينى تايبەت بە خۆي ھەبىت.

ج- بەبى درەنگخستنى بى ياساوسەبارەت بە كەسەكە، پيشداوھرى لەسەر بكرى.

د- له کاتی دادوه‌ریبه که دا ئاماده‌یی هه‌بیټ، به سیفه‌تی که‌سی یان نوینه‌ری یاسایی هه‌لبژێردراوی، به‌رگری له‌خۆی بکات، وه‌ئ‌ه‌گ‌ه‌ر پارێزه‌ری نه‌بوو مافی هه‌بوونی پارێزه‌ری پێ‌راب‌گه‌یه‌نرێت. وه‌له‌ه‌ندی نمونه که به‌رژه‌وه‌ندی دادگه‌ری بیخواری له‌لایه‌ن دادگای بال‌وه‌ پارێزه‌ریکی بۆ ده‌ستنیشان ده‌کریټ. وه‌له‌کاتی نه‌بوون و لاوازی باری دارایی که‌سه‌که‌ تیچووی لێ ناسه‌ندرێت.

ه- له‌شایه‌تیک که‌ دژ به‌و شایه‌تی ده‌ده‌ن، پرسیار بکات یان داوا بکات که‌ پرسیار یان لێ بکریټ. وه‌له‌ شایه‌تیک که‌ شایه‌تی بۆ ئ‌ه‌و ده‌ده‌ن له‌هه‌مان بارودۆخیشدا دژی ئ‌ه‌و شایه‌تی ده‌ده‌ن پید‌اچوونه‌وه‌ی بۆ بکریټ.

و- ئ‌ه‌گ‌ه‌ر له‌ زمانیک که‌ له‌ دادگادا قسه‌ی پێ‌ده‌کریټ تیناگات، ئ‌ه‌وا ده‌توانیټ له‌ وه‌رگێرپێکی بێ به‌رامبه‌ر که‌لک وه‌رگریټ.

ز- ناچار نه‌کریټ که‌ دژی خۆی شایه‌تی بدات یان دان به‌ تاوانباربوونی خۆی دانبنیټ.

٤- له‌ پێ‌ساگه‌لی په‌یوه‌ندیدار به‌ هه‌رزه‌کاران که‌ له‌ بوواری یاساییه‌وه‌ هه‌ستا بال‌غ نه‌بوون، ده‌بیټ به‌ شیوه‌یه‌ک بیټ که‌ په‌چاوی ته‌مه‌ن و به‌رژه‌وه‌ندی و که‌رامه‌تیان رابگریټ.

٥- هه‌ر که‌سیک تاوانبار به‌ سزایه‌ک راب‌گه‌یه‌نرێ مافی ئ‌ه‌وه‌ی هه‌یه‌ که‌ راگه‌یانندی سزا و مه‌حکومیه‌تی ئ‌ه‌و له‌ دادگایه‌کی بال‌تر و به‌ گوێره‌ی یاسا پید‌اچوونه‌وه‌ی بۆ بکریټ.

٦- هه‌ر کات حوکمی کۆتایی تاوانباربوونی که‌سیک هه‌لبه‌ه‌شێنرێته‌وه‌، یان رووداوێک یان فه‌رمانیکێ نوێ ده‌ریکه‌وه‌ی له‌سه‌ر هه‌له‌ی دادوه‌ری بیټ وه‌به‌هۆکاری ئ‌ه‌وه‌ داوای لێخۆشبوونی بۆ بکریټ.

٧- که‌سه‌که‌ که‌ له‌ ئ‌ه‌نجامی ئ‌ه‌و مه‌حکومبوونه‌دا ئ‌ه‌و سزایانه‌ی که‌ چه‌شتوووه‌تی بۆی هه‌یه‌ که‌ له‌ رووی یاساییه‌وه‌ قه‌ره‌بوو بکریټه‌وه‌، مه‌گ‌ه‌ر ئ‌ه‌وه‌ی که‌ ده‌ریکه‌وه‌ی که‌سه‌که‌ له‌ روونکردنه‌وه‌ی دۆسیه‌که‌یدا که‌مه‌ترخه‌می خۆیی هه‌بووه‌.

٨- نابیټ هه‌یج که‌سیک که‌ له‌ژێر پێ‌کاره‌ تاوانکارییه‌کانی یاسای ول‌اتی‌کدا سزادراوه‌ داوای حوکمیکێ کۆتایی یاخود داوای حوکمیکێ کۆتایی بۆ بێ تاوانی، دیسان سزا بدرێ یان تاوانبار بکریټه‌وه‌.

مادهی ۱۵

۱- هیچ کهس به هوکاری کردن یان نه کردنی کرده و هیه که له کاتی نه جامدانیدا له پرووی یاسای نیوده و له تی یان میلی تاوان نه بووه، تاوانبار نابیت. وه ههروه ها هیچ سزایه کی توندتر له وهی که له کاتی تاوانه که دا کارا بووه نابیت په پرهو بکریت، له دواي تاوانبار بوون نه گهر یاسا به خشینی پيدا، نه واه به خشینه که به کارده هیئرئ. هه ر کاتیک دواي پروودانی تاوانه که یاسا له باره ی نه و سزایه وه که متری برپاردا نه و تاوانبار ده توانیت سوودی لی بینیت.

۲- هیچ کهسیک له پریاره کانی نه و مادهیه بو دادره سی و مه حکومکردنی کهسیک به کردنی کاریک یان نه کردنی کاریک که له کاتی نه جامدانیدا به پیی تاوانی گستی دانراوه نه و تاوانه که رت ناکاته وه.

مادهی ۱۶

هه ر کهس مافی نه وهی هه یه که کارا کتیره ی یاسایی مافه کی هه بیت، له هه ر شوینیک نه وه بناسریت.

مادهی ۱۷

۱- هیچ کهسیک نابیت له زیانی تایه تی، بنه ماله یی وه یان نیشته چی یان نووسراوه کان له ژیر ده ستیوه ردانی خودسه رانه (به پی به لگه نامه) یان پیچه وانه ی یاسا راوه ستن، وه ههروه ها که رامه تی نه و نابیت له ژیر ده ستریزی نایاساییدا بهیئرته وه.

۲- هه ر کهس مافی هه یه له کاتی پرووبه پروو بوونه وه له گه ل ده ستیوه ردان و ده ستریزییدا له پالپستی یاسایی سوودمه ند بیت.

مادهی ۱۸

۱- هه ر کهس مافی نازادی بیروکه و ویزدان و مه زهه بی هه یه. نه و مافه نازادی یان قبولیوونی مه زهه بییک باوه پیک به هه لبراردنی خودی، ههروه ها نازادی به یانی مه زهه بی و باوه په کان. جاری وایه به شیوه یه کی تاکه که سی یان کومه له کهسیک به شیوه یه کی ئاشکرا، یان به شیوه یه کی شاراوه له خوداپه رستی و ئادابی مه زهه بی دینی خویدا بیت، نه م مافه نه وانه له خوده گری.

۲- هیچ کهسیک نابیت له ژیر زورلیکردن که له نازادی نه و یان باوه پمه ندبوون به مه زهه بییک یان بیروکه یه که به هه لبرارده ی خوئی له تمه ی لی بدریت.

۳- نازادی باسکردنی مه زهه ب یان باوه په کان ناتوانریت چوارچیهی بو دابنریت، مه گه ر ئه وهی که به هوکاري یاسایه کی په چاوکراو بو ئاسایشی و به رژه وهندی گشتی و سه لامه تی یان ئه خلای گشتی یان ماف یان نازادی بنه ره تی خه لک پیویستی هه بیت.

۴- دهوله ته کانی پابه ندی ئه م په یمانه به لپن دهن که نازادی دایک و بابان له باره ی یاسایه وه که له کاتی په روه رده و ئه خلای له سه ر بنه مای باوه په مندییه کانی خو ی به ریز بزمین.

ماده ۱۹

۱- ناکریت هیچ که سیک به هو ی باوه په کانیه وه بخریته دوخیک له ناره حه تی و گو شه گیریه وه.
۲- هه ر که سیک مافی نازادی به یانی هه یه، ئه و مافه نازادی و خویندن و خوینکاری و بلاوکردنه وهی نووسراویک و بیرو باوه په کانی خو ی به وشپوهی ده ستنیشان کراوه جاله شپوهی نووسراوی یان وتاری یان هونه ری یان چاپی و یان به هه ر ئامرازکی دیکه که خو ی هه لیده بریریت.
۳- کرده وه کانی مافی باسکراو له به ندی ۲ دا ناچار ده کات به هه ندیک ماف و ئه رکی تایبه ت و ئه گه ری ئه وه هه یه که له ریز چوارچیه یه کی دیاریکردا دابیت که له یاسادا ئاماره ی پیدراوه، وه بو به کارهینای ئه و شتانه ی خواره وه باسکرا بیت:

ئه لف: راگرتنی که رامه ت و مافی ئه وانی تر.

ب- راگرتنی به رژه وهندی گشتی و ئاسایشی میلی یان سه لامه تی یان ئه خلای گشتی.

ماده ۲۰

۱- هه ر جو ره ری کلایمیک بو شه ر له لایه ن یاساوه قه ده غه یه.
۲- هه ر جو ره بانگه شه یه ک (په واج پیدان) به بیزاری (رق) میلی یان نه زادی یان مه زهه بی که جیا کاری بجولینتی یان سه نگه رگرتن یان کردنی کاری زور به خه لک له لایه ن به یاساوه قه ده غه یه.

ماده ۲۱

مافی سازکردنی کو مه له ی ئاشتیخوازان به فه رمی بناسینری و کرده وهی ئه و مافه له هیچ چوارچیه یه ک ناتوانیت سه رچاوه وه رگری، جیا له وه که له سه ر بنه مای یاسایه کی کو مه لگه ی دیموکراتیک به به رژه وهندی ئاسایشی میلی، یان ئاسایشی گشتی یان به رژه وهندی گشتی بو پالپشتی له سه لامه ت یان ئه خلای گشتی یان ماف و نازادییه کانی خه لک پیویست بیت.

مادهی ۲۲

- ۱- هر كه س مافی كوڅوونه وهی ئازادانه ی له گهل خهل كه ههیه، بو نموونه مافی سازكردنی سه ندیكا (یه كیتیه گه لی پولی) و په یوه سته بوون به نه و بو پالیستی له بهرزه وه ندیه كانی خود.
- ۲- نه و مافه هیچ چوارچیه یه کی نیه مه گهر نه وهی كه له لایهن یاساوه بریاردرابیت له كوومه لگه یه کی دیموکراتیک، به بهرزه وه ندی ئاسایشی میلی یان گشتی، بهرزه وه ندی گشتی، یان بو پالیستی له سه لامهت و نه خلاقی گشتی، یان ماف و ئازادی نه وانی تر پیویست بیت. نه و مادهیه ریگر نابیت له نه ندامه كانی هیزه چه كداره كان و پولیس كه له كرده وه نه و مافانه كه له چوارچیه ی یاسادا پیی هه لده ستن.
- ۳- هیچ یه ك له و بریارانه ی نه و ماده ده وله ته كانی هاوپه یمانی كوئواسیونی به روار ی ۱۹۴۸ ریكخراوی نیوده وله تی كار په یوه نیدیار به ئازادی سه ندیكایی وه پالیستی له مافی سه ندیكایی (مافی كوڅوونه وه) ریگه ی پی نادات كه به ده ركردنی بریاره كان یان شیوه ی جیه جیكردنی یاساكان كه گره نتی بریارله سه ردراو كه له كوئوانسیونه دایه له تمه ی لیدات.

مادهی ۲۳

- ۱- بنه ماله نه ندامی سرووستی و فه رمی كوومه لگه یه، وه پالیستی له و كوومه لگه یه ده بیت له لایهن حكومه ته وه نه نجام بدریت.
- ۲- مافی ماره برین و سازكردنی بنه ماله بوژنان و پیاوان له كاتیک كه به ته مه نی هاوسه رگیری ده كهن به فه رمی بناسیتريت.
- ۳- هیچ ماره برینی به بی ره زامه ندی ئازادانه و ئاگایانه ی دوو كه سه كه نایه ته نه نجامدان.
- ۴- ولاته كانی نه ندام له م په یمانه ریوشوینه كانی په یوه نیدیار به یه كسانی ماف و نه ركه كانی هاوسه رگیری له و ماوه ی هاوسه رن وه كاتی هه لوه شاننده وهی دهرده كهن . له نه گه ری هه لوه شاننده وهی هاوسه رگیری پیشبینیه ك بو پیداو یستییه كان و پالیستی له منداله كان ده سته بهر بكه ن.

ماده ۲۴

- ۱- هەر مندالیک به بی هیج جیاکارییه ک، بو نموونه نه ژاد، په نگ، په گه ز، زمان، مه زهه ب، ئەسل و سه رچاوه ی میلی و کومه لایه تی، نه سه ب، ریوشوینه کانی پالپستی بو ده سه بهر بکریت هم له لایه ن بنه ماله که یه وه، هم له لایه ن کومه لگه یه وه، هم میس له لایه ن داموده زگا کانی حکومه ته وه.
- ۲- هەر مندالیک ده بیته به بی وچان له دوا ی به دنیا هاتنی تۆمار بکرئ و ناویکی بو دیار بکرئ.
- ۳- هەر مندالیک مافی خویندنی هه یه له و شوینه ی که لییه تی.

ماده ۲۵

- هەر مرۆفیک ئەندامی شارۆمه ندی ماف و ئەگه ری ئەوه ی ده بیته به بی (له به رچاوه گرتنی) هیج یه ک له جیاکارییه کانی باسکراو له ماده ی دوودا به بی چوارچۆیه ی نابه جی که :
- ئەلف- له ئیداره ی کاروباری گشتی به راسته و خۆیی یان به هاوکاری نوینه ریکی که ئازاد هه لبرێردراییته، به سدار بیته.
- ب- له هه لبرێردنیک که راست و دروست بیته که به شیوه یه کی یه کسان و نهیانی ئەنجام بدریته، وه دلنیا یی ئەوه بدات که ئازادانه ده توانن دهنگ بدهن و هه لبرێرن.
- ج- له گه ل مافی یه کسانی به پپی بارودۆخی گشتی بو رۆلگێران له پیشه جوړاو جوړ و گشتیه کانی ولاته که ی خویان هه لبرێردرین.

ماده ۲۶

- ۱- ته واوی که سه کان له به رامبه ر یاسادا یه کسانن، به بی هیج جوړه جیاکارییه ک پالپستی راسته و خۆی یاسایان هه یه.
- خال: له و باره وه یاسا ده بیته هەر جوړه جیاکارییه ک قه ده غه بکات، وه بو ته واوی که سه کان پالپستییه کی یه کسان و کاریگه ر به درئی هەر جوړه جیاکارییه ک به تایبه ت نه ژاد، په نگ، په گه ز، زمان، مه زهه ب، بیروکه ی سیاسی و بیروکه کانی تر، ئەسل و سه رچاوه ی میلی، یان ئەسل و نه سه ب، یان هەر بارودۆخیکی تر دلنیا یی بداته وه.

مادهی ۲۷

له ولّاتّه کانی که که مینه ی نه ژادی یان زمانی بوونی هه یه که سانی په یوه ندیدار به و که مینه یه نابیت له مافی کۆبوونه وه ی کۆمه لایه تی له گه لّ ئه ندامانی تری گرووپه که ی خوڤیان، به هرهمه ندی له که لتوور و به یان و ئه نجامی ئه رکه دینییه کان، وه به کارهینانی زمانی خوڤیان بیبه ش بکرین.

په یماننامه‌ی نیوده‌وله‌تی مافه مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان (CCPR) و په یمانیه‌ی نیوده‌وله‌تی مافه ئابووریه‌کان، کومه‌لایه‌تی و که‌لتووریه‌کان (ICESCR) په‌کیکه له گرنگترین به‌لگه‌نامه نیوده‌وله‌تییه‌کان که بو پاریزگاری له مافه‌کانی مروّف نووسراون. له سالی ۱۹۴۸ کومه‌له‌ی گشتی نه‌ته‌وه په‌کگرتووه‌کان داوای له‌کومسیونی مافی مروّف کرد که په‌یماننامه‌یه‌ک له‌سهر سروشتی مافی مه‌ده‌نی و سیاسی و ستراتیزیه جیبه‌جیکاره‌کان داپریژیت، له‌سهر بنه‌مای ئهم داوایه، کومسیونی مافی مروّف دوو به‌لگه‌نامه‌ی پهره‌پیدا و دارشت که بریتین له مافی مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان و ئه‌وی تر مافی ئابووری و کومه‌لایه‌تی و که‌لتووریه‌کان. ئه‌و دوو دوکیومینته له سالی ۱۹۶۶ له‌لایهن ئه‌نجومه‌نی گشتی نه‌ته‌وه په‌کگرتووه‌کانه‌وه په‌سه‌ندکران و بو واژوی ده‌وله‌ته‌کان خرانه‌روو.

شش‌رنگ له‌توره‌کومه‌لایه‌تییه‌کان:

Instagram: [instagram.com/6rangiran](https://www.instagram.com/6rangiran)

Twitter: twitter.com/6rangiran

Telegram: [telegram.me/Iran6Rang](https://t.me/Iran6Rang)

Facebook: [facebook.com/6rang.Iran](https://www.facebook.com/6rang.Iran)

YouTube: [youtube.com/user/6rangIran](https://www.youtube.com/user/6rangIran)

Email: info@6rang.org

Website: www.6rang.org

